

Володимир МАРТИНЮК,
Ольга БАРАНЕЦЬКА

ОЦІНКА ФІСКАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Проаналізовано динаміку основних індикаторів фіскальної безпеки України у докризовий та посткризовий періоди. Проведено інтегральну оцінку рівня фіскальної безпеки України за допомогою ітераційного методу.

Задля досягнення мінімізації дисбалансів і попередження проблем у фіскальній сфері, що продукували загрози макроекономічній стабільності України упродовж останніх років, актуалізується питання дослідження рівня фіскальної безпеки держави, що дає змогу отримати об'єктивну інформацію про загальний стан фінансової системи держави, виявити загрози, котрі перебувають у активному чи латентному стані і чинять прямиий або опосередкований вплив на динамізм національної економіки. Тому основним завданням наукового пошуку у царині безпекознавства є пошук і виокремлення індикаторів, які дозволяють оцінити рівень економічної безпеки держави загалом та фіскальної безпеки зокрема.

Концептуальні засади та методологічні підходи до оцінки рівня економічної безпеки держави та її окремих складових привертають увагу значної кількості дослідників. Зокрема, ці питання розглядають О. Барановський [1], І. Білько [2], З. Варналій [3], О. Ладюк [4], В. Мунтіян [5], А. Сухоруков [4], В. Шлемко [2] та ін.

У працях багатьох науковців досліджуються теоретичні характеристики індикаторів складових економічної безпеки без їхнього аналітичного обґрунтування щодо загального стану оцінювання певного виду

безпеки чи впливу на економічний розвиток країни. До затвердження у 2007 р. Міністерством економіки України Методики розрахунку рівня економічної безпеки України [6], використовували лише загальні твердження експертів і політичних діячів, які формувалися на підставі їх суб'єктивних бачень досліджуваних економічних процесів.

Метою статті є обґрунтування методологічних підходів до діагностики рівня фіскальної безпеки держави й оцінка сучасного стану фіскальної безпеки України.

Як зазначається у джерелі [7], оцінка рівня фіскальної безпеки держави є важливим елементом системи її забезпечення, оскільки дає змогу охарактеризувати його на основі зіставлення фактичного значення відповідного показника зі значенням затвердженого (встановленого) індикатора. Ми визначили низку індикаторів, за якими будемо оцінювати рівень фіскальної безпеки України у 2004–2011 рр. (табл. 1).

Важливим показником фіскальної безпеки держави, значення якого у період фінансової кризи набуло загрозливого рівня майже в усіх країнах світу, є відношення дефіциту (або профіциту) державного бюджету до валового внутрішнього продукту (ВВП). У 2004–2008 рр. відношення дефіциту Державного бюджету України до ВВП було від-

Індикатори фіскальної безпеки України*

Найменування показників	Роки								
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Порогове значення
1. Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет (без урахування доходів Пенсійного фонду), %	26,5	30,4	31,6	30,5	31,4	31,5	29,0	30,3	Не більше 30
2. Виконання дохідної частини Державного бюджету України, %	107,9	99,3	104,7	105,5	97,1	88,2	94,4	100,4	95
3. Виконання видаткової частини Державного бюджету України, %	110,0	96,2	97,9	100,6	91,7	85,1	98,7	93,8	-
4. Відношення розміру дефіциту (профіциту) Державного бюджету України до ВВП, %	3,0	1,8	0,7	1,4	1,3	11,3	5,9	1,8	Не більше 3
5. Відношення розміру дефіциту (профіциту) державного бюджету до загальної суми видатків Державного бюджету України, %	12,8	7,0	2,8	5,6	5,2	42,8	21,2	7,0	Не більше 10
6. Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %	24,7	17,7	14,8	12,3	20,0	33,0	39,4	36,0	Не більше 55 (60)
7. Боргове навантаження на бюджет (частка видатків на погашення та обслуговування державних позик у загальній сумі видатків Державного бюджету України), %	15,3	15,4	9,4	5,6	4,1	16,7	13,9	20,6	30
8. Податкове навантаження на економіку (податковий коефіцієнт), %	31,8	36,6	38,8	37,6	39,1	39,7	35,3	37,4	Не більше 30 (33)
9. Відношення обсягу податкового боргу до ВВП, %	4,6	3,9	2,3	1,7	2	1,3	1,5	1,4	Не більше 3
10. Частка міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів, %	42,1	43,5	46,1	43,4	44,5	46,7	49,1	52,3	Не більше 35
11. Трансферти з державного бюджету у % до ВВП	4,8	5,3	6,3	6,2	6,2	6,8	7,1	7,2	Не більше 10-15
12. Трансферти ПФУ з Державного бюджету України до загальних доходів державного бюджету, %	8,4	6,4	7,4	15,0	20,5	29,0	26,8	18,5	Не більше 30

* Побудовано за звітними даними Міністерства фінансів України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Рахункової палати України, Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень.

носно невеликим і становило в середньому 1,64%. Проаналізуємо детальніше динаміку цього індикатора, використовуючи наступні математичні і статистичні підходи.

Середнє квадратичне відхилення показника відношення дефіциту державного бюджету до ВВП у 2004–2008 рр. розрахуємо за формулою Бесселя [8]:

$$s = \sqrt{\frac{1}{N-1} \sum_{i=1}^N (x_i - \bar{x})^2}, \quad (1)$$

де N (кількість періодів) = 5,

x – значення показника.

$$\bar{x} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N x_i, \quad (2)$$

$$\bar{x} = 1,64\%.$$

В результаті проведених розрахунків середнє квадратичне відхилення становитиме: $s = 0,86\%$.

Середнє лінійне відхилення показника відношення дефіциту державного бюджету до ВВП у 2004–2008 рр. обчислимо за формулою:

$$s_a = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N |x_i - \bar{x}|. \quad (3)$$

$$s_a = 0,61\%.$$

Як бачимо, показник середнього абсолютного (лінійного) відхилення менший від показника середнього квадратичного відхилення. Проте, навіть якщо користуватися більшим показником відхилення $s = 0,86\%$,

то у 2009 р. відношення дефіциту державного бюджету до ВВП мало б знаходитися в межах від $\bar{x}-s$ до $\bar{x}+s$, тобто від 0,78% до 2,50%. Це відношення цілком відповідало б тривідсотковому показнику, затвердженому нормами Маастрихтської угоди. Але, насправді, цей показник у 2009 р. більш ніж утричі перевищив рекомендовану фінансовими експертами євроспільноти норму.

Відношення дефіциту державного бюджету до ВВП України у 2004–2008 рр. апроксимується певною нелінійною функцією. Один із можливих варіантів таких функцій є многочлен Лагранжа [9].

В загальному вигляді його зображують таким виразом:

$$L(x) = \sum_{j=0}^n y_j l_j(x) \quad (4)$$

У нашому випадку коефіцієнти y_j многочлена Лагранжа дорівнюють відповідним показникам табл. 1, а саме, $y_0 = 3,0$, $y_1 = 1,8$, $y_2 = 0,7$, $y_3 = 1,4$, $y_4 = 1,3$

Таким чином, многочлен Лагранжа для інтерполяції відношення дефіциту державного бюджету до ВВП України у 2004–2008 рр. набуває вигляду:

$$L(x) = 3,0l_0(x) + 1,8l_1(x) + 0,7l_2(x) + 1,4l_3(x) + 1,3l_4(x).$$

Аргумент x відповідає за номер року. Для зручності подальшого дослідження, припустимо, що для 2004 р. значення $x=0$, тоді для 2005 р. $x=1$ і т.д., 2008 р. відповідає значення $x=4$.

Многочлени $l_j(x)$ визначаються виразами:

$$l_j(x) = \prod_{i=0, j \neq i}^n \frac{x - x_i}{x_j - x_i} = \frac{x - x_0}{x_j - x_0} \dots \dots \frac{x - x_{j-1}}{x_j - x_{j-1}} \frac{x - x_{j+1}}{x_j - x_{j+1}} \dots \frac{x - x_n}{x_j - x_n} \quad (5)$$

У нашому випадку $x_i = i$, $i = 0, 1, 2, 3, 4$.

Отже,

$$l_0(x) = \frac{(x-1)(x-2)(x-3)(x-4)}{24},$$

$$l_1(x) = -\frac{x(x-2)(x-3)(x-4)}{6},$$

$$l_2(x) = \frac{x(x-1)(x-3)(x-4)}{4},$$

$$l_3(x) = -\frac{x(x-1)(x-2)(x-4)}{6},$$

$$l_4(x) = \frac{x(x-1)(x-2)(x-3)}{24}.$$

При підібраних таким чином допоміжних многочленах $l_j(x)$ для головного многочлена Лагранжа виконуються рівності:

$$L(0) = 3,0, \quad L(1) = 1,8, \quad L(2) = 0,7, \\ L(3) = 1,4, \quad L(4) = 1,3.$$

Для довільного часового аргументу x многочлен Лагранжа, який інтерполює відношення дефіциту державного бюджету до ВВП України у 2004–2008 рр. з урахуванням виразів для допоміжних многочленів $l_j(x)$, набуває вигляду:

$$L(x) = 3,0 \frac{(x-1)(x-2)(x-3)(x-4)}{24} - \\ - 1,8 \frac{x(x-2)(x-3)(x-4)}{6} + 0,7 \frac{x(x-1)(x-3)(x-4)}{4} - \\ - 1,4 \frac{x(x-1)(x-2)(x-4)}{6} + 1,3 \frac{x(x-1)(x-2)(x-3)}{24}.$$

Кожен із допоміжних многочленів $l_j(x)$ ($j=0, 1, 2, 3, 4$) має четвертий ступінь, що відповідає п'ятьом вузлам інтерполяції, а саме рокам з 2004-го по 2008-й включно. Відповідно, ступінь многочлена $L(x)$ теж не може бути більшим ніж четвертим. Меншим він може бути у випадку, коли після розкриття дужок і зведення подібних членів коефіцієнт k_4 біля x^4 виявиться рівним нулеві. В досліджуваному випадку коефіцієнт k_4 виражається через коефіцієнти біля доданків многочлена $L(x)$:

$$k_4 = \frac{3,0}{24} - \frac{1,8}{6} + \frac{0,7}{4} - \frac{1,4}{6} + \frac{1,7}{24};$$

$$k_4 = -0,18.$$

За від'ємного значення k_4 екстраполяції, побудованої за методом Лагранжа моделі, в наступних після 2008 р. роках дефіцит

бюджету повинен був тільки скорочуватися і навіть змінюватися на профіцит. Однак у 2009 р. відбулося значне його зростання. У 2010 р. дефіцит бюджету зменшився майже вдвічі порівняно з 2009 р., проте залишався суттєво вищим, ніж у 2004–2008 рр., а в 2011 р. – до 1,8%, тобто до рівня 2005 р.

Це означає, що дефіцит бюджету далеко не завжди визначається більш-менш вдалою динамікою цього індикатора у попередні роки. А отже, для дослідження рівня фіскальної безпеки потрібно розглянути ще й низку інших показників.

Проаналізуємо динаміку зміни такого індикатора фіскальної безпеки, як рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет (без урахування доходів Пенсійного фонду) у відсотках за 2004–2011 рр. (див. табл. 1). Він не мав однозначної тенденції чи до зростання, чи до зниження. Найбільший темп зростання спостерігався у 2005 р. порівняно з 2004 р. на 3,9%.

У 2006 р. порівняно з 2005 р. темпи зростання цього показника знизилися до 1,2%, тобто більш ніж утричі. Отже, можна констатувати його від'ємне прискорення.

Цей процес спостерігався й у 2007 р., що призвело до зниження рівня перерозподілу ВВП через зведений бюджет на 1,1% до 30,5%, тобто до майже такого ж значення, як і у 2005 р.

У 2008 та 2009 рр. знову намітилася тенденція до зростання рівня перерозподілу ВВП через зведений бюджет. Проте швидкість такого зростання, а саме на 1% за два роки (різниця між показником 2009 р. порівняно з 2007 р.) навіть дещо менша, ніж у 2006 р. порівняно з 2005 р.

Це свідчить про певну стабілізацію цього показника фіскальної безпеки у 2008 та 2009 рр., незважаючи на кризові явища у національній економіці. Отже, таку тенденцію можна розглядати як позитивний фактор для фіскальної безпеки держави. У 2010 р.

рівень перерозподілу ВВП знизився до 29%, що на 1% менше від порогового значення, проте у 2011 р. він знову перевищив порогове значення (30,3%). Хоча таку зміну не можна вважати позитивною, однак частка перерозподілу ВВП через зведений бюджет у бюджетній декларації на 2011 р. планувалася навіть дещо вищою, а саме 30,5%.

Середнє значення цього індикатора у 2005–2011 рр. ($x_{сеп}$) становило 30,67%. Згідно з прогнозами Міністерства фінансів України від жовтня 2011 р. [10] передбачається подальше зменшення частки перерозподілу ВВП через зведений бюджет з 28,5% у 2012 р. до 27,2% у 2013 р. та 25,6% у 2014 р., тобто до ще нижчого показника, ніж у 2004 р.

Проаналізуємо взаємозв'язок між рівнями перерозподілу ВВП через зведений бюджет та часткою міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів у 2004–2009 рр. за допомогою коефіцієнта кореляції. Для цього спочатку потрібно визначити середні значення цих показників у досліджувані роки. Середнє значення рівня перерозподілу ВВП через зведений бюджет у 2004–2009 рр. – становило:

$$x_{сеп} = 30,32\%$$

а середнє значення частки міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів:

$$y_{сеп} = 44,38\%$$

Для обчислення коефіцієнта кореляції Фехнера [11] побудуємо таблицю знаків відхилень цих показників від їх середніх значень (табл. 2).

Як видно з табл. 2, знаки відхилень досліджуваних показників однакові у 2004, 2006, 2008 та 2009 рр. і протилежні у 2005 та 2007 р.

Коефіцієнт кореляції Фехнера [11] між індикаторами – рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет та частка міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів у 2004–2009 рр. – визначимо за формулою:

Таблиця 2

Знаки відхилень від середніх значень рівня перерозподілу ВВП через зведений бюджет та частки трансфертів у доходах місцевих бюджетів у 2004–2009 рр.

Показники	Роки					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Знак відхилення рівня перерозподілу ВВП через зведений бюджет від середнього значення	–	+	+	+	+	+
Знак відхилення частки трансфертів у доходах місцевих бюджетів від середнього значення	–	–	+	–	+	+

$$r_F = \frac{3-H}{3+H}, \quad (8)$$

де 3 – кількість збігів знаків відхилень показників від відповідних середніх значень; H – кількість взаємопротилежних знаків.

У цьому випадку $3=4$, $H=2$. Отже, коефіцієнт кореляції Фехнера становитиме:

$$r_F = 1/3.$$

Додатне значення коефіцієнта кореляції Фехнера свідчить про прямий взаємозв'язок між рівнем перерозподілу ВВП через зведений бюджет та часткою міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів у 2004–2009 рр. Однак його не можна вважати достатньо тісним, оскільки отримане значення коефіцієнта Фехнера не досягає свого максимально можливого одиничного значення. Якщо проаналізувати дані за 2010 р., коли досліджувані показники продемонстрували взаємно протилежні зміни, отримуємо коефіцієнт кореляції Фехнера з від'ємним значенням:

$$r_F = -1/7.$$

На основі даних за 2004–2011 рр. кореляція Фехнера між трансфертним і перерозподільним показниками нульова ($r_F=0$), що свідчить про відсутність лінійного взаємозв'язку між ними.

Проаналізуємо тепер рівень стабільності частки міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів у 2004–2011 рр. Розмах варіації даного показника R_T розрачуємо за формулою [12]:

$$R_T = 52,3 \% - 42,1 \% = 10,2\%.$$

Відповідно, коефіцієнт осциляції (ρ_T) за показником – частка міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів у 2004–2011 рр. – обчислимо за формулою (7):

$$\rho_T = R_T / y_c = 10,2 \% / 45,96 \% = 0,22.$$

Такий відносно невеликий коефіцієнт осциляції можна вважати, з одного боку, ознакою певної стабільності даного аспекту фіскальної безпеки України у 2004–2011 рр. З іншого боку, частка міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів суттєво перевищує рекомендоване порогове значення (35%), у середньому майже на 11%, а у 2011 р. – на 17,3%.

Розглянемо ще один індикатор фіскальної безпеки держави, який характеризує взаємовідносини між державним та місцевими бюджетами, а саме обсяг трансфертів з державного бюджету у відсотках до ВВП. В загальному, з 2004 р. до 2011 р. цей показник зріс з 4,8% до 7,2%.

Однак навіть найбільше за ці роки значення відношення трансфертів з державного бюджету до ВВП (7,2%) аж ніяк не досягає нижньої межі порогового значення (10%) і більш ніж вдвічі менше від верхньої межі порогового значення (15%).

Отже, можна стверджувати, що виключно за цим показником рівень фіскальної безпеки України не просто стабільний, а й досить високий.

Середній приріст за рік індикатора відношення трансфертів з державного бюджету до ВВП становитиме:

$$Tr_c = (7,2\% - 4,8\%) / 7 = 0,34\%.$$

Розрахунки показують, що за умови збереження такого темпу приросту у майбутньому, нижньої межі порогового значення (10%) буде досягнуто лише за 8 років, а верхньої межі (15%) не буде досягнуто до 2029 року. Таким запасом міцності доцільно скористатися під час розробки заходів щодо реформування бюджетної системи та реалізації фіскальної політики.

Суттєво гіршою для фіскальної безпеки є динаміка ще одного трансфертного показника, а саме відношення трансфертів Пенсійному фонду України з державного бюджету до загальних доходів Державного бюджету України. При цьому, якщо цей показник з 2004 р. по 2006 р. мав навіть певну тенденцію до зниження – з 8,4% до 7,4%, тобто в середньому на 0,5% за рік, то у 2007–2009 рр. він суттєво зріс – до 15,0% у 2007 р., 20,5% у 2008 р. та 29% у 2009 р. Тобто у середньому зростання за 2006–2009 рр. становило 7,2 % щороку. Не набагато оптимістичнішим виглядає менше значення середньорічного приросту даного індикатора у 2004–2010 рр., а саме $3,68\% = (26,8\% - 8,4\%) / 6$. З іншого боку, зниження цього показника у 2011 р. до 18,5% означає, що його можна і потрібно контролювати в певних раціональних межах.

Важливим для фіскальної безпеки є показник відношення розміру дефіциту (профіциту) державного бюджету до загальної суми видатків Державного бюджету України. У 2004–2010 рр. він характеризувався значним розмахом варіації – аж 40% становила різниця між показником за 2009 р. (42,8%) та показником за 2006 р. (2,8%).

Обчислимо середнє значення даного індикатора фіскальної безпеки у 2004–2011 рр. ($D_{вид}$):

$$D_{вид} = (12,8\% + 7,0\% + 2,8\% + 5,6\% + 5,2\% + 42,8\% + 21,2\% + 7,0\%) / 8 = 13,05\%.$$

Отже, середнє значення показника перевищує його порогове значення на 10%. Проте фактичне перевищення спостерігалося лише у 2004, 2009 та 2010 рр., тоді як у 2005–2008 рр., а також у 2011 р. цей показник був суттєво меншим, ніж порогове значення.

Розглянемо ще один показник, важливий як для оцінки рівня фіскальної безпеки держави, так і для оцінки фіскального потенціалу, а саме індикатор податкового навантаження на економіку. Протягом 2004–2009 рр. спостерігалася загальна тенденція до зростання, з найменшого значення – 31,8% у 2004 р. до найбільшого – 39,7% у 2009 р., тобто у середньому на 1,58% за рік. При цьому, лише у 2007 р. відбулося певне зниження податкового коефіцієнта на 1,2% порівняно з 2006 р. Найсуттєвіше зниження – на 4,4% – спостерігалося у 2010 р. порівняно з 2009 р., проте вже у 2011 р. змінилося зростанням до 37,4%.

Показник відношення загального обсягу державного боргу до ВВП найчастіше використовується і в наукових дослідженнях, і на практиці. Упродовж 2004–2010 рр. він характеризувався двома взаємопротилежними тенденціями: зниженням у 2005–2007 рр., зростанням у 2008–2010 рр., і знову зниженням до 36% у 2011 р. порівняно з 39,4% у 2010 р. Проте тенденція до зростання є поки що прийнятною, оскільки навіть найбільше значення цього показника (39,4%), яке спостерігалося у 2010 р., ще далеко від свого порогового діапазону (55%–60%). Тому рівень фіскальної безпеки за даним індикатором можна вважати безпечним.

Важливим індикатором фіскальної безпеки є показник боргового навантаження на державний бюджет, тобто частка видатків на погашення й обслуговування державних позик у загальній сумі видатків Державного

бюджету України. Попри певну спорідненість даного показника з розглянутим вище борговим показником, динаміка боргового навантаження на бюджет у 2004–2011 рр. дещо відрізняється від динаміки відношення загального обсягу державного боргу до ВВП. Так у 2005 р. боргове навантаження на бюджет зросло на 0,1% порівняно з 2004 р., при цьому відношення загального обсягу державного боргу до ВВП у 2005 р. зменшилося на 7% порівняно з попереднім роком. Абсолютно протилежна ситуація склалася у 2008 р.: відношення загального обсягу державного боргу до ВВП зросло на 7,3% порівняно з 2007 р., проте боргове навантаження на бюджет знизилося на 1,5%. У 2011 р. воно зросло до свого максимуму – 20,6% за весь період 2004–2011 рр., тоді як держборг у 2011 р. порівняно з 2010 р. зменшився з 39,4% до 36,0%. Коефіцієнт кореляції Пірсона між цими двома індикаторами у 2004–2010 рр. становить 0,597, що свідчить про їх певну позитивну взаємозалежність, однак аж ніяк не повну.

Розглянемо ще одну пару теоретично взаємозалежних показників, а саме відношення обсягу податкового боргу до ВВП та відсоток виконання дохідної частини Державного бюджету України у 2004–2010 рр. При цьому залежність між цими показниками повинна бути зі знаком “мінус”, тобто чим більше відношення обсягу податкового боргу до ВВП, тим меншим повинен бути відсоток виконання державного бюджету за доходами. Така ситуація справді спостерігалася у 2008 р., коли податковий борг зріс порівняно з 2007 р., а відсоток виконання доходів знизився. У 2011 р. спостерігалася протилежна ситуація: податковий борг знизився порівняно з 2010 р., а відсоток виконання доходів збільшився. Проте загалом ситуація з протилежною взаємозалежністю між цими індикаторами фіскальної безпеки далеко неоднозначна, адже другому за

величиною показнику податкового боргу, який становив 4,6% у 2004 р., відповідав найвищий показник виконання державного бюджету за доходами – 107,9%. Від’ємний знак коефіцієнта кореляції Пірсона між цими показниками у 2005–2008 рр. (–0,39) можна розглядати як певне підтвердження гіпотези про протилежну залежність виконання дохідної частини державного бюджету від податкового боргу.

Динаміка зміни показника виконання видаткової частини Державного бюджету України у 2004–2011 рр. узгоджується з динамікою зміни показника виконання дохідної частини Державного бюджету України. У 2005 р. ці показники знизилися порівняно з 2004 р., у 2006 та 2007 рр. зросли, а у 2008 та 2009 рр. знову ж синхронно зменшилися. У 2010 р. обидва показники збільшилися порівняно з 2009 р., і лише у 2011 р. продемонстрували різноспрямовану динаміку. Виконання за доходами збільшилося порівняно з 2010 р., тоді як виконання за видатками, навпаки, зменшилося з 98,7% у 2010 р. до 93,8% у 2011 р.

Інтегральну оцінку рівня фіскальної безпеки України проведемо ітераційним методом, тобто методом послідовних наближень.

Для кожного індикатора, для якого характерним є перевищення порогового значення, обчислюємо коефіцієнт перевищення. Для показників, у яких не спостерігається перевищення фактичного значення над пороговим, ставимо у відповідність нейтральний коефіцієнт 1, а потім обчислюємо середнє геометричне усіх коефіцієнтів. Оцінку рівня фіскальної безпеки отримуємо у результаті ділення 100% на отримане середнє геометричне.

Для оцінки рівня фіскальної безпеки України у 2009 та 2010 рр. необхідно врахувати факт зниження відсотка виконання державного бюджету за доходами. У 2009 р. він сягнув рівня 88,2% порівняно з поро-

вим значенням 95%. Це єдиний із розглянутих індикаторів, для якого встановлюється нижня допустима межа, а не верхня, як для інших. Тому для 2009 р. розрахуємо показник недовиконання доходів державного бюджету $11,8\% = 100\% - 88,2\%$ і коефіцієнт перевищення фактичного значення над пороговим $5\% = 100\% - 95\%$. Отримаємо значення $11,8/5 = 2,36$, а для 2010 р. аналогічний коефіцієнт менший $5,6/5 = 1,12$.

Результати розрахунку рівня фіскальної безпеки України показано у табл. 3.

Графічне зображення рівня фіскальної безпеки України, отримане з допомогою використання ітераційного методу, показано на рис. 1.

Отже, найнижчий рівень фіскальної безпеки України спостерігався у 2009 р., коли низка внутрішніх і зовнішніх негативних фінансово-економічних чинників спричинили значне погіршення стану всієї фінансової системи України. Проте упродовж наступних років намітилася тенденція до поступового підвищення рівня фіскальної безпеки України.

Як показали отримані результати, у 2010 р. рівень фіскальної безпеки нашої держави ще не досягнув значення докризових років. У 2011 р. спостерігалася позитивна динаміка зростання, що, на нашу думку, зумовлено нейтралізацією загроз, які мали негативний вплив на фіскальну сферу, та покращенням загального фінансово-економічного становища в країні. Отже, з впевненістю можна стверджувати, що для відновлення фіскальної безпеки потрібно багато часу і зусиль. Навіть відносно стабільна динаміка фіскальної безпеки протягом кількох років не може вважатися гарантією достатнього рівня фіскальної безпеки в наступному фінансовому періоді.

У подальших наукових дослідженнях варто здійснити аналіз та оцінку впливу запропонованих індикаторів на інші складові фінансової безпеки України.

Література

1. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): Монографія. – К.: Київ нац. торг.-екон. ун-т, 2004. – 759 с.

Таблиця 3

Інтегральний показник рівня фіскальної безпеки України, у 2004–2011 рр.

Рік	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Рівень фіскальної безпеки, %	88,5	78,8	86,3	89,7	87,2	25,8	62,0	85,1

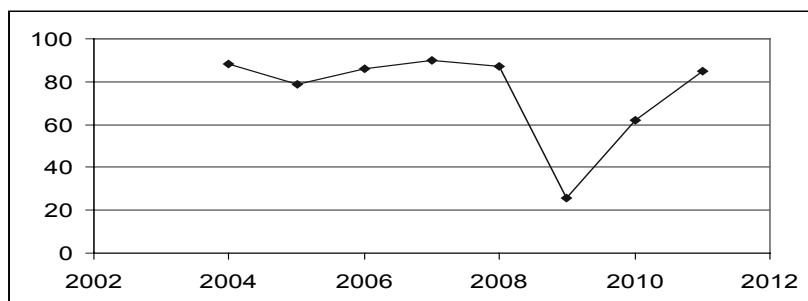

Рис. 1. Динаміка рівня фіскальної безпеки України у 2004–2011 рр.

2. Шлемко В. Т., Білько І. Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: Монографія. – К.: НІСД, 1997. – 144 с. – Сер. “Нац. безпека”. – Вип. 2.
3. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення // З. С. Варанлій, Д. Д. Буркальцева, О. С. Сасенко. – К.: Знання України, 2011. – 299 с.
4. Сухоруков А. І., Ладюк О. Д. Фінансова безпека держави: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 192 с.
5. Мунтіян В. І. Економічна безпека України. – К.: КВІЦ, 1999. – 462 с.
6. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України: затверджено наказом Міністерства економіки України № 60 від 02. 03. 2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1022.4251.0>.
7. Баранецька О. В., Мартинюк В. П. Методи оцінки фіскальної безпеки держави // XII Всеукраїнська науково-практична конференція. – Севастополь. – 14–17 жовтня. – 2009. – С. 175–177.
8. Поліщук Є. С. Метрологія та вимірвальна техніка. – Львів: Видавництво “Бескид Біт”, 2003. – 544 с.
9. Марчук Г. И. Методы вычислительной математики. – М.: Наука, 1977. – 456 с.
10. У Мінфіні прогнозують, що зростання ВВП в 2013 р. складе 4,5% [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrproject.gov.ua/en/node/632>.
11. Ковтун Н. В. Теорія статистики: курс лекцій, практикум. – К.: ІМЕКС. – 2007. – 276 с.
12. Елисеева И. И., Юзбашев М. М. Общая теория статистики: Учебник / Под ред. И. И. Елисеевой. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика. – 2005. – 656 с.